

УДК 347.23

Ганна Буяджи,

канд. юрид. наук, доцент кафедри цивільного права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
державний секретар
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТРАСТУ

У статті автор аналізує класичні й нові підходи до визначення правової природи довірчої власності, особливостей фідучіарних відносин, а також місця та ролі кожного суб'єкта трасту і специфіки майнових прав довірчого власника й бенефіціара на передане в траст майно. На основі проведеного дослідження автор формулює висновки, які дають підстави для переосмислення можливості використання інституту трасту в країнах континентальної системи права, зокрема й в Україні.

Ключові слова: траст, довірча власність, довірчий власник, бенефіціарій, фідучіарні правовідносини, майновий інтерес, бенефіціарний інтерес, загальне право, право справедливості, «розщеплення» права власності.

Постановка проблеми. Траст, який є одним із найбільш популярних інструментів у країнах загального права, протягом останніх років почав активно використовуватися в країнах, які традиційно не визначали цей інститут. Науковці та практики країн континентального права сьогодні переглядають свої доктринальні підходи до цього явища й формують нове бачення трасту як такого, а також створюють нові правові інструменти, які дають змогу досягати аналогічних цілей, що і траст. При цьому в різних країнах такі інструменти можуть називатися по-іншому, проте за своєю правовою природою бути аналогом трасту або, навпаки, мати таку саму назву, але юридично бути абсолютно іншою правовою конструкцією. Для того, що правильно розуміти й використовувати класичний траст і його похідні, які існують у різних країнах, необхідно визначити його сутність, тобто правову природу. При цьому варто додати, що це необхідно робити, поступово відходячи від класичних підходів, які існували протягом тривалого часу в англійському праві, оскільки частина з них є відверто застарілими й досить часто не відповідає наявним тенденціям застосування трасту навіть у самих країнах загального права. Варто наголосити, що траст уже давно активно використовується в країнах цивільного права та інших правових систем, зокрема і мішаних. Як відомо, траст активно й успішно використовується в канадській провінції Квебек, Ізраїлі, Китаї, Японії, Франції та інших країнах. В Італії, яка довго не визнавала цей інститут, унаслідок ратифікації Конвенції про трасти і їх визнання вже існує можливість створювати трасти через вибір іноземного права. Приклади зміни ставлення та прийняття трасту країнами цивільного права можна продовжувати. Це означає, що настав час переглянути принципові підходи до правової природи трасту й відповідність цього інституту публічному порядку України.

Проблемою визначення правової природи трасту займалася ціла низка закордонних і вітчизняних науковців, серед яких найбільш

ших результатів досягли Ч. Вебб, А.С. Генкін, Р.А. Майданик, Ф.У. Мейтленд, П. Моффат, Г.В. Онищенко, О.У. Скотт, С.О. Сліпченко, Л. Сміт, Д. Хейтон та інші. Проте досить часто українські й російські автори базуються на застарілих концепціях, які вже мають більш науково-історичне, аніж практичне значення, тому іноді навіть останні дослідження в цій сфері не враховують нових підходів у науці та практиці країн загального права і права країн Європи, які почали формувати власну практику із цього питання.

Ураховуючи загальносвітову тенденцію поступового відходу від класичного визначення правової природи трасту в країнах загального права й активне розповсюдження цього інституту в країнах, у яких він раніше був невідомий.

Мета статті – по-новому проаналізувати сутність трасту, його специфічні риси та місце серед інших схожих правових явищ, щоб це максимально відповідало потребам, які виникають у сучасній науці права та судовій практиці.

Виклад основного матеріалу. Як свого часу зазначив О.О. Красавчиков, «категорія «юридична природа» міцно ввійшла в нашу термінологію» [1, с. 229]. Вона активно застосовується в науковій дореволюційній, радянській і сучасній літературі, а також у низці нормативних актів. Практично завжди застосування цього терміна вважається як щось зрозуміле та необхідне в рамках дослідження будь-якого правового явища. Проте, якщо взяти сферу застосування цієї категорії, можна дійти сумного висновку, що, незважаючи на активне використання терміна «правова природа», його сутність, зміст та особливості застосування часто залишаються нерозкритими, тому критичні зауваження О.О. Красавчикова, висловлені більше аніж півстоліття тому, лишаються актуальними й до сьогодні.

Якщо звернутися до теоретиків права, застосовують на увагу слова С.С. Алексєєва, котрий визначає юридичну природу через юри-

дичні характеристики правового явища, які дають змогу побачити структуру, місце та роль серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи [2, с. 227]. Подібне визначення дає І.В. Матвеев, який зазначає, що звернення до терміна «правова природа» зумовлене необхідністю надавати вичерпну характеристику тому чи іншому юридичному факту, процесу, явищу. При цьому І.В. Матвеев виходить зі значення самого терміна «природа», під яким зазвичай розуміють сутність, основну властивість чого-небудь. Отже, на його думку, визначити правову природу означає визначити місце правового явища в системі права з виявленням його специфічних істотних ознак [3, с. 5].

Загалом підтримуючи наведені підходи до розуміння поняття «правова природа», спробуємо в рамках статті через аналіз особливостей трасту визначити його роль і місце серед інших подібних правових явищ та інститутів. При цьому варто нагадати, що цей процес дещо відрізняється в юридичній науці країн загального та більш близького нам континентального права, оскільки юристи загального права часто уникають чітких визначень і категоричних формулювань, а частіше намагаються описати сутність досліджуваного явища в межах надання коментарів до конкретних справ.

Окремі дослідники починають характеристику трасту з так званих чотирьох «фундаментальних принципів трастового права», викладених у справі *Westdeutsche Landesbank Girozentrale v Islington BC* (1996 р.) [4, с. 3]:

1) справедливості спирається на совість власника майнового права. У випадку трасту совість юридичного власника вимагає від нього досягати цілі, задля яких йому була передана власність (виражений траст або передбачуваний траст) або які закон покладає на нього у випадку його недобросовісної поведінки (конструктивний траст);

2) з того моменту, коли совість власника майнового права «постраждала», він не може бути довірчим власником майна. Це триватиме до тих пір, поки він ігноруватиме факти, які призвели до цього, тобто доти, поки він не усвідомить, що він тримає власність на користь інших (у випадку вираженого трасту або передбачуваного трасту), або ігноруватиме фактори, через які «постраждала» його совість (у випадку конструктивного трасту);

3) щоб створити довірчу власність, трастове майно має піддаватися ідентифікації. Єдиним винятком із цього правила є конструктивний траст, що виникає в особі, яка бере участь у нечесному зловживанні довірою і на яку можуть бути покладені фідучіарні обов'язки, навіть якщо вона не отримує ідентифікованого трастового майна;

4) з моменту створення трасту бенефіціар має майновий інтерес у трастовому майні згідно з правами справедливості. Цей інтерес може захищатися від будь-яких наступних власників майна, окрім особи, яка добросовісно та оплатно набула майновий інтерес.

Варто зазначити, що оперування поняттям «совість» (*conscience*) у трастовому праві по-

ходить із тих часів, коли лорд-канцлер почав визнавати трасти й надавати правовий захист вигодонабувачам. Першим фундаментальним обов'язком довірчого власника є виконання умов трасту «на совість», лояльне та альтруїстичне служіння інтересам бенефіціарів, більше, ніж власним (за винятком тих випадків, коли документ про створення трасту дозволяє отримувати доходи на його користь). Порушення цих зобов'язань тягне за собою сувору відповідальність. Із часом поняття совісті почало замінюватися поняттям «добросовісність» (*bona fidae*), правилом «розсудливої людини», зрештою, правилом «розсудливого трасті», що було перетворено у правило «розсудливого інвестора». Але про це йтиметься далі.

Класик англійського права Ф.У. Мейтленд, намагаючись визначити поняття трасту, просто перераховує основні його ознаки, які відокремлюють траст від інших схожих правових інститутів. Він зазначає таке: 1) довірчий власник зобов'язаний використовувати свої права в певний спосіб – на користь іншої особи або для досягнення певної цілі. При цьому особа не стає довірчим власником у тому випадку, коли на неї покладається обов'язок не використовувати чиєсь право в певний спосіб; 2) боржник не є трасті для його кредиторів. Навіть якщо передача або уступка прав на майно була анульовано через шахрайство проти кредиторів, боржник не виступатиме довірчим власником майна, оскільки жоден із кредиторів не може вказати на певну річ або певну сукупність речей і вимагати використання його в певний спосіб. Кредитори мають право лише на персональні позови; 3) траст має відрізнитися від передачі на відповідальне зберігання, хоча дуже часто ці правові інститути мають спільні риси; 4) виконавець або адміністратор заповіту не є довірчим власником щодо спадкоємців, хоча за певних умов він може легко стати трасті й часто бувають випадки, коли складно відрізнити, коли особа діяла як виконавець заповіту, а коли – вже як довірчий власник; 5) на першому місці в предметі трасту мають бути не майнові права, не речово-правовий інтерес у землі, не право власності на товари, а лише персональне право, вигоди від контракту або борг [5, с. 44–50].

З позиції юристів континентального права наведені вище характеристики правової природи трасту викладені досить сумбурно й не системно. Проте кожна з наведених особливостей доповнюється розлогими коментарями з наведенням прикладів, які підтверджують або пояснюють коротко сформульовані тези (якщо такі є взагалі). Після ознайомлення з ними стає зрозуміло, що мається на увазі під трастом і чим він відрізняється від інших правових конструкцій. Це чудовий приклад специфічного способу викладення матеріалу юристами загального права.

Водночас, вивчаючи праці юристів країн загального права, можна, зрештою, систематизувати їхні погляди та призвести їх до певного знаменника. Так, більшість учених виділяють такі специфічні риси трасту, як довірчий характер, розподіл повноважень щодо майна між до-

вірчим власником і бенефіціаром, дія в чужому інтересі. Окремі автори також роблять наголос на тому, що титул, який має довірчий власник стосовно переданого майна, є специфічною формою цільової власності, яка виникає зі специфічних підстав тощо. Багато дослідників також аналізують природу прав бенефіціара, тобто питання: має бенефіціар персональне чи речове право в трастовому майні.

На нашу думку, усі наведені особливості дійсно є характерними для трасту, але все-таки найбільш визначальними рисами трасту є довірчий характер, розподіл повноважень щодо трастового майна і специфіка природи прав бенефіціара й довірчого власника. Тому ми пропонуємо визначати **траст як довірчі правовідносини, що виникають між власником (довірителем, установником) і довірчим власником (трасті) внаслідок передачі майна останньому у власність для досягнення суспільно корисної мети й/або для управління ним в інтересах наперед визначених осіб (вигодонабувачів, бенефіціарів) на засадах добросовісності, розумності, чесності та розсудливості.**

Почнемо з **довірчого характеру** трасту. У статті ми намагатимемося не цитувати юристів континентального права в частині їхнього розуміння поняття фідучіарності, оскільки, безумовно, мимоволі вони визначають це поняття через призму римського права, якому хоча й були відомі окремі довірчі інститути, проте вони не пов'язані з формуванням ідеї трасту як такого. Крім того, за останні роки це питання багато разів порушувалося в працях вітчизняних і російських юристів, тому певне уявлення вже сформувалося.

У країнах загального права термін «довірчий» (*fiduciary*) досить абстрактний і невизначений. Досліджуючи питання фідучіарності, вчені часто цитують відоме визначення А.У. Скотта (A.W. Scott), який зазначав, що «фідучіарієм є особа, яка бере на себе обов'язок діяти в інтересах іншої особи» [6, с. 540]. При цьому така особа має *duty of loyalty*, тобто обов'язок бути лояльною¹ до іншої особи. Водночас, як підкреслюють дослідники, фідучіарний обов'язок діяти лояльно та добросовісно означає більше, аніж обов'язок фідучіарія діяти чесно і справедливо [7, с. 23]. Більше того, у справі *City Bank Farmers Trust Co. v Gannon* (1943 р.) суд наголосив, що «безроздільна лояльність є найвищим мірилом, не обмеженим рамками класифікованих правочинів... Правило розроблено для того, що знищити будь-які конфлікти лояльності, які можуть укластися у фідучіарні правовідносини» [8, с. 1074].

Традиційна доктрина пояснює обов'язок бути лояльним через призму двох правил – правило «доходу» («*profit*» rule) та правило «конфлікту» («*conflict*» rule) [9, с. 198]. Ці правила, напевно, беруть свій початок від рішення у справі *Bray v Ford* (1896 р.), у якому суддя лорд Хершел (*Herschell*) указав, що фідучіарність – це

«непорушне правило Суду Справедливості, що особа, яка має фідучіарний обов'язок, не має права отримувати доходи, якщо інше прямо не передбачено; вона не має право ставити себе в становище, у якому її інтереси конфліктуватимуть із обов'язком. На мою думку, це правило не впливає з принципів моральності. Я скоріше вважаю, що воно ґрунтується на людській природі, існує небезпека за таких обставин, що в особи, яка має фідучіарний обов'язок, інтерес переважатиме обов'язок, що порушуватиме права того, кого вона зобов'язана була захищати» [4, с. 801].

Надалі суди різних країн загального права неодноразово підтверджували, що саме обов'язок бути лояльним становить зміст фідучіарності. Наприклад, у справі *Bayer v Beran* (1944 р.) суд зазначив, що «фідучіарій має два найважливіші обов'язки: відповідальність і лояльність... Фідучіарій повинен підпорядковувати власні приватні інтереси своєму обов'язку перед компанією в кожному випадку виникнення конфлікту...» [8, с. 1074].

Зазначений обов'язок покладається передусім на довірчого власника щодо майна, переданого в траст, і стосовно самих бенефіціарів. Проте поняття фідучіарності виходить далеко за межі трастового права. Так, починаючи з кінця XVIII – початку XIX століть, у судових справах поняття довіри фігурувало в різних значеннях і в тих випадках, коли майно передавалося в траст на користь іншої особи, і в тих випадках, коли особа покладалася на порадку експерта або професіонала з того чи іншого питання, і тоді, коли особа, яка могла впливати на прийняття рішення, вважалася другом чи близькою людиною. У всіх таких випадках ішлося про довіру (*confidence*) і траст (*trust*), навіть у тих випадках, коли відносини власне трасту й не виникали. Якщо ж особа зраджувала довіру, застосовувався загальний принцип, за яким суди справедливості мали забезпечити захист постраждалої особи.

З часом поняття «фідучіарність» починає застосовуватися переважно щодо трастів, хоча на практиці до цих пір воно зустрічається у справах, пов'язаних із неправомірним впливом і конфіденційною інформацією. Крім того, довірчими відносинами вважаються відносини, які виникають між компанією та її директором, між принципалом та агентом, між партнерами, соліситором (правовим консультантом) і клієнтом, працедавцем і працівником і навіть між батьками та дитиною. Канадські суди доповнили цей перелік відносинами між лікарем і пацієнтом. У деяких із цих відносинах фідучіарний обов'язок покладається на одного з учасників відносин, в інших, зокрема у відносинах партнерства, фідучіарні обов'язки взаємні [9, с. 192–193].

Г. Моффат (G. Moffat) називає вказані довірчі відносини «деякою мірою» фідучіарними правовідносинами (*some extent fiduciary*). Це

¹ Англійський термін *loyalty* перекладається в статті як лояльність. Проте це не зовсім точний переклад з огляду на практику, яка склалася в країнах англо-американського права. Пояснення цього терміна дається у тексті.

означає те, що учасники цих відносин мають окремі потенційно фідучіарні обов'язки [4, с. 803]. Суди визначають, є правовідношення фідучіарним чи «деякою мірою» фідучіарним у кожному конкретному випадку, виходячи з обставин справи. У зв'язку з цим найбільш доречним, на нашу думку, буде формулювання, що міститься в рішенні Верховного Суду Канади по справі *LAC Minerals v International Corona Ltd* (1989 р.), у якій він визначив три різні випадки, коли термін «фідучіарність» може застосовуватися: 1) у традиційних категоріях довірчих правовідносин; 2) у випадках, коли специфічний довірчий обов'язок виникає з обставин справи; 3) у випадках захисту порушення права, коли довірчі відносини є фікцією. Під час вирішення питання, чи є правовідносини «довірчими», ми повинні бути впевнені в значенні, у якому ми використовуємо слово, оскільки підґрунтя для його застосування може бути різним [4, с. 804].

Отже, з наведеного дуже короткого екскурсу в теорію фідучіарного права стає очевидним, що ознака фідучіарності хоча і є характерною рисою трасту, але вона не є визначальною, оскільки в англо-американських країнах існує невичерпний перелік фідучіарних відносин, жодним чином не пов'язаних із трастом. Іншими словами, усі відносини трасту є фідучіарними, але не всі фідучіарні – трастовими.

З наведеного виникає логічне питання: які ж саме фідучіарні відносини є відносинами трасту? У принципі відповідь зрозуміла: такі відносини, коли особа на засадах довіри управління переданим їй у власність майном на користь іншої особи або для досягнення певних цілей. Отже, відносини трасту можна охарактеризувати як фідучіарні правовідносини, у яких наявний майновий інтерес, що виникає внаслідок передачі майна у власність довірчому власнику.

Наразі зупинимось на іншій специфічній характеристиці трасту, а саме на **природі права (або інтересу) довірчого власника та бенефіціара в трастовому майні**. До речі, незважаючи на досить велику кількість наукових робіт, присвячених трасту в Росії та Україні, саме це питання залишається поза їх увагою. Дослідники, як правило, обмежуються висловлюваннями на кшталт того, що довірчий власник зобов'язаний здійснювати управління майном на користь бенефіціара, а бенефіціар має право вимагати від трасти виконання його обов'язків – управління майном відповідно до умов документа про створення трасту й передачі йому доходів від такого управління. Зрозуміло, що така схема виглядає дещо спрощено, але загалом це не далеко від істини. Ще досить часто російські й українські юристи під час дослідження природи прав суб'єктів трасту, базуючись на теоретичних засадах цивільного права, намагаються визначити, є такі права речовими чи зобов'язальними, залишаючи поза увагою той факт, що системі загального права невідомий такий поділ. Натомість англійські юристи розрізняють права речові та персональні, а також права, що виникають із загального права (або базуються на законі), і права, що виникають із права справедливості.

Згідно з доктриною загального права, право

(інтерес) довірчого власника в майні базується на законі (*legal title*) і є, по суті, речовим правом (*res in rem*). Протягом часу існування трасту довірчий власник у силу свого права та чітко відповідно до умов трасту повноважний утримувати майно й визначати, як саме воно має використовуватися. Наприклад, саме він може вибирати, як інвестувати трастове майно. Трасти є перед третіми особами єдиним власником, який має право вимагати від усіх інших осіб утриматися від посягання на майно, передане в траст. Якщо третя особа умисно або з необережності заподіє збитки майну чи знищить його, саме довірчий власник повинен буде подати позов про відшкодування збитків. Така позиція підтверджена низкою судових прецедентів, а саме: *Leigh and Sullivan Ltd v The Aliakmon Shipping Co Ltd* (1986 р.); *MCC Proceeds Inc. v Lehman Brothers International (Europe)* (1998 р.) [10, с. 31]. Із цього погляду конструкція *res in rem*, грубо кажучи, близька до конструкції речового права в країнах континентального права.

У свою чергу, бенефіціар із позиції загального права не є власником майна, проте йому належить *майнове право* в трастовому майні за правом справедливості (*equitable title*). Право бенефіціара в майні (*beneficiary's interest*) є персональним правом (*res in personam*). Бенефіціар, згідно з умовами трасту, уповноважений отримувати доходи від управління майном. Отже, якщо довірчий власник прийме рішення інвестувати трастове майно, він повинен зробити це так, щоб бенефіціар (а не довірчий власник) отримав максимальну вигоду. У разі порушення довірчим власником своїх обов'язків бенефіціар має право подати позов особисто проти трасти.

Варто звернути увагу на одну деталь, яка залишається поза увагою вітчизняних дослідників. Як підкреслюють англійські юристи, поняття «право бенефіціара в майні» (*beneficial interest, beneficial title*) не є тотожним поняттю «право за правом справедливості» (*equitable title*). Точніше, не завжди є тотожним.

Як зазначає Ч. Вебб (С. Webb), поняття «право» або «титул» бенефіціара (*beneficial interest, beneficial title*) означає «ексклюзивні права на доходи від переданого майна». Звичайно, коли йдеться про траст, такими правами наділений бенефіціар. У такому випадку ці права є правами за правом справедливості. І, навпаки, за відсутності трасту, тобто тоді, коли особа безпосередньо отримує вигоди з майна, вона є власником майна за загальним правом (*legal title*). У такому випадку власник теж має право бенефіціара на це майно (або інтерес у майні), проте він не має права на майно за правом справедливості.

Отже, в англійському праві використовується термін «право бенефіціара за загальним правом» (*legal beneficial title*) для позначення «безпосереднього» права власності, на противагу «голому» праву за загальним правом (*bare legal title*), яким наділений трасти, коли майно передане в траст. Право за правом справедливості виникає лише після створення трасту і припиняється в момент припинення трасту [10, с. 32–33].

Отже, як довірчий власник, так і бенефіціар одночасно наділені майновими правами

(*proprietary rights*) на трастове майно. Проте ці майнові права можуть співіснувати паралельно, оскільки вони є різними за змістом. Кожне із цих прав породжує своєрідне право на майно та специфічне право на позов у разі порушення прав довірчого власника чи бенефіціара, відповідно.

Аналізуючи таку ситуацію, українські й російські науковці зазначають, що в трасті право власності на майно «розщеплюється» між двома особами. На нашу думку, таке формулювання є неточним і дещо викривляє сутність явища, хоча в російських та українських джерелах воно прижилося й не належить до дискусійних питань. Якщо звернутися до класичних праць з англійського права, то виявляється, що вони не оперують поняттям «розщеплення» права власності. Таке питання навіть не виникає, оскільки власник на трастове майно завжди один – це довірчий власник.

Отже, як довірчий власник, так і бенефіціар одночасно наділені майновими правами (*proprietary rights*) на трастове майно. Проте ці майнові права можуть співіснувати паралельно, оскільки вони є різними за змістом. Кожне із цих прав породжує своєрідне право на майно та специфічне право на позов у разі порушення прав довірчого власника чи бенефіціара, відповідно.

Варто наголосити, що в англо-американському праві право власності становить єдиний інститут. Навіть якщо згадувати А.М. Оноре (А.М. Honore), який виокремив 11 повноважень, що формують інститут власності в загальному праві² [11, с. 107–147], це не змінило її правової природи як чогось єдиного й неподільного. Аналогічно юристи континентальної правової системи звикли говорити про тріаду повноважень. При цьому країнам романо-германської правової сім'ї відомі випадки, коли повноваженнями з володіння, користування й розпорядження майном наділені різні особи.

Відомий французький цивіліст-класик цивільного права Р. Саватьє ще в 30-х роках ХХ століття як приклад «розщеплення» права власності на землю наводив право на розробку надр. За його словами, право на родовища належить державі на основі її права на експлуатацію надр. Власником земельної ділянки залишається та особа, якій ця ділянка належить, вона має право на поверхню ділянки. Це дає їй підстави вимагати певної плати, так званої винагороди, за розробку надр від тих, хто експлуатує нафтове родовище. Як правило, держава передає розробку компанії, яка на підставі договору отримує права на родовище. У цю компанію входять акціонери, які через компанію отримують до-

ходи від розробки. Компанія може укласти довгострокові угоди з нафтоочищувальними підприємствами. Отже, на думку Р. Саватьє, «право власності – сукупність усіх прав, які можна мати щодо майна, – може розщепитися тисячею різноманітних способів між багатьма особами, які мають окремі права» [12, с. 55, 92]. Якщо підходити до поняття «розщеплення» саме як до розподілу прав або повноважень, які входять до права власності, то з наведеним прикладом можна погодитися. Проте очевидно, що в наведеній ситуації (як, зрештою, і в трасті) відбувається «розщеплення» повноважень, а не самого права власності.

Отже, грубо кажучи, відмінність у підходах теоретиків загального й континентального права полягає в тому, яка кількість повноважень виділяється у праві власності і які можливі комбінації таких повноважень. Оскільки в загальному праві таких «виокремлених» повноважень власника більше, то й кількість їх комбінацій у рамках тих чи інших правових конструкцій теж більша. Траст, по суті, є одним із варіантів такої комбінації.

На нашу думку, термін «розщеплення» права власності був привнесений юристами континентального права, які намагалися пояснити явище, коли дві особи мають різні майнові права за загальним правом і за правом справедливості. Спробуємо з'ясувати причини появи теорії «розщеплення» права власності.

Відомі компаративісти К. Цвайгерт і Х. Кьотц наголошували, що під час порівняльного дослідження необхідно максимально абстрагуватися від національної специфіки та відмінностей, що існують у кожній правовій системі, тобто «космополітизуватися». При цьому в одних випадках механізм «космополітизації» передбачає «синтез», тобто об'єднання кількох правових інститутів в один і сприйняття їх як єдиного інституту, а в інших випадках, навпаки, необхідне «розщеплення», як при довірчій власності англо-американського права. За їхніми словами, довірча власність, яка «розглядається в цій правовій системі як єдиний інститут, «розщеплюється» відповідно до потреб правового обороту для вирішення юридичних проблем у різноманітних областях права» [13, с. 68–69].

Історично трасті був власником переданого майна за загальним правом, а бенефіціар – власником за правом справедливості. На практиці це означало, що довірчий власник і бенефіціар мають різні права або, іншими словами, різні повноваження на майно. За словами К. Цвайгерта і Х. Кьотца, «майновими правами на який-небудь певний предмет наділяється декілька осіб так, що одна з них може управляти

² У відомій праці «Власність» (“Ownership”) А.М. Оноре виділяє 11 повноважень, що формують право власності, а саме: 1) право володіння, тобто виключно фізичного контролю над річчю; 2) право користування; 3) право управління, тобто прийняття рішення, як саме й ким річ може бути використана; 4) право на дохід, тобто на блага, що є результатом особистого користування річчю та дозволу іншим особам користуватися нею; 5) право на відчуження, споживання, марнотратство, зміну і знищення речі; 6) право на безпеку, тобто імунітет від експропріації; 7) право передавати річ; 8) відсутність строку або безстроковість власності; 9) заборона шкідливого використання, тобто обов'язок запобігати використанню речі шкідливим для інших способом; 10) відповідальність у вигляді стягнення, тобто можливість відібрання речі в сплату боргу; 11) існування правил, що регулюють відновлення порушених прав власності [11, с. 107–147].

й розпоряджатися ним як довірена особа, тоді як інші – часто в порядку часової черговості – мають певний обсяг прав на частину доходів від цього предмета» [13, с. 56].

Отже, можливо, теорія «розщеплення» з'явилася, щоб якось теоретично й дуже спрощено пояснити ситуацію, яка має місце в трасті. Проте таке спрощення в цьому випадку призвело до викривлення розуміння сутності трасту, оскільки, на наше переконання, «розщеплення» права власності на майно в трасті не відбувається. Більш точно і правильно говорити, що в трасті довірчий власник і бенефіціари володіють різними майновими правами (або, якщо іншими словами, різними повноваженнями) на майно, передане в траст. Якщо сприйняти саме такий підхід, то видається, що юристам континентального права буде легше розуміти траст як такий, оскільки країнам цивільного права відомий розподіл повноважень щодо майна. У більшості наукових праць вітчизняних юристів відзначається, що «розщеплення» права власності є основною (якщо не єдиною) причиною, через яку траст не може бути введений у право України чи Російської Федерації, оскільки це нібито суперечить публічному порядку, а саме основоположному принципові неподільності права власності. Проте, як було доведено вище, це не так.

Більше того, якщо проаналізувати положення законів про траст, які діють сьогодні у світі, виявляється, що в них теж не йдеться про «розщеплення» права власності. Незважаючи на деякі, іноді навіть досить суттєві відмінності між ними, усі вони передбачають перехід права власності на майно до довірчого власника та наявність певних майнових прав у бенефіціара. Країни, які ввели траст у своє право, не мають того середньовічного підґрунтя, що існувало в Англії та яке сприяло формуванню й розвитку трасту. Частині із цих країн навіть не знайомий поділ права на загальне право та право справедливості. Цей поділ частково втратив своє значення навіть в Англії. За таких обставин твердження, що, наприклад, у Японії довірчий власник є власником трастового майна за загальним правом, а бенефіціар – за правом справедливості, не відповідає дійсності й положенням законодавства. Популярність трасту у світі якраз і полягає в тому, що трасті є єдиним законним власником, тоді як бенефіціар, маючи значні повноваження на майно, не є його власником із погляду закону.

Висновки

Отже, проведений нами аналіз дає змогу встановити, що правова природа трасту полягає передусім у довірчому (фідучіарному) характері таких відносин, хоча далеко не всі фідучіарні відносини є відносинами трасту. По-друге, специфіка трасту передбачає одночасну наявність майнових прав на майно як у довірчого власника, так і в бенефіціара. Це, у свою чергу, зумовлює специфіку майнового інтересу трасті й вигодонабувача, а також способи захисту їхніх прав у разі порушення.

Варто наголосити, що єдиним законним власником майна вважається довірчий власник, тому, на наше переконання, у трасті не відбувається «розщеплення» права власності на майно. Цей термін не використовується юристами загального права, скоріш за все був штучно створений у країнах континентального права під час спроби пояснення специфіки трасту. Насправді в трасті відбувається розподіл майнових прав або, іншими словами, повноважень на майно. Саме ж право власності лишається неподільним.

За таких обставин продовжувати далі стверджувати про невідповідність інституту трасту публічному порядку України, як і, зрештою, інших країн континентального права, – це свідомо обмежувати можливість використання універсального і практичного правового інструмента. Українське цивільне право, як і право будь-якої іншої країни, знає випадки розподілу повноважень між різними особами щодо майна, а відтак воно поступово може сприйняти й концепцію трасту. Тим більше, що практика інших країн, яким невідомий поділ права на загальне право та право справедливості, успішно застосовує цей інститут.

Список використаних джерел:

1. Красавчиков О.А. Юридические факты в гражданском праве / О.А. Красавчиков // Категории науки гражданского права. Избранные труды : в 2 т. – М. : Статут (Классика российской цивилистики), 2005. – Т. 2. – 2005. – 494 с.
2. Алексеев С.С. Общие дозволения и запреты в советском праве / С.С. Алексеев. – М. : Юридическая литература, 1989. – 288 с.
3. Матвеев И.В. Правовая природа недействительных сделок / И.В. Матвеев. – М. : Юрлитинформ, 2002. – 176 с.
4. Trusts Law: Text and Materials (Law in Context) // Moffat G., Garton J., Bean G., Prober R. // UK : Cambridge University Press. – 2005. – 1050 p.
5. Maitland F. W. Equity. Also the Forms of Action at Common Law, Edited by A.H. Chaytor and W.J. Whittaker. – Cambridge University Press, 1910. – 412 p.
6. Scott A.W. The Fiduciary Principle. – California Law Review. Dec. 1949. – Vol. 37. – No 4. – P. 539–555.
7. Penner J.E. The Law of Trusts. – Oxford. Oxford University Press, 4-th ed., 2005. – 546 p.
8. Cooter R., Freedman B.J. The Fiduciary Relationship: Its Economic Character and Legal Consequences. – New York University Law Review, Oct. 1991. – Vol. 66:1045. – P. 1045–1075.
9. McCamus J.D. The Evolving Role of Fiduciary Obligation. Meredith Lectures [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [https://apps.osgoode.yorku.ca/osgmedia.nsf/0/44C2CA2A5B742EB3852571BE00533814/\\$FILE/The%20Evolving%20Role%20of%20Fiduciary%20Obligation.pdf](https://apps.osgoode.yorku.ca/osgmedia.nsf/0/44C2CA2A5B742EB3852571BE00533814/$FILE/The%20Evolving%20Role%20of%20Fiduciary%20Obligation.pdf).
10. Webb C., Akkouch T. Trusts Law. Palgrave Macmillan. 2008. – 433 p.
11. Honore A.M. Ownership // Guest A.G. Oxford Essays in Jurisprudence: A Collaborative Work. – Oxford : Oxford University Press, 1961. – 292 p.
12. Цвайгерт К. Введение в сравнительное право-ведение в сфере частного права : в 2 т. / К. Цвайгерт, Х. Кётц ; пер. с нем. – М. : Междунар. отношения, 2000. – Том I : Основы. – 2000. – 480 с.

В статье автор анализирует классические и новые подходы к определению правовой природы доверительной собственности, особенностей фидуциарных отношений, а также места и роля каждого субъекта траста и специфики имущественных прав доверительного собственника и бенефициара на переданное в траст имущество. На основании проведенного исследования автор формулирует выводы, которые дают основания для переосмысления возможности использования института траста в странах континентальной системы права, в частности и в Украине.

Ключевые слова: траст, доверительная собственность, доверительный собственник, бенефициарий, фидуциарные отношения, имущественный интерес, бенефициарный интерес, общее право, право справедливости, «расщепление» права собственности.

In this Article the author analyzes classical and new approaches to the determination of the legal nature of trust ownership, peculiarities of fiduciary relationship as well as the place and role of each subject to the trust and the specific nature of the property rights of trustee and beneficiary to the property transferred in trust ownership. Based on the conducted research the author draws the conclusions giving grounds for rethinking the possibility of using the institution of trust in the countries of continental system of law, i.a. in Ukraine.

Key words: trust, trust ownership, trustee, beneficiary, fiduciary relationship, property interest, beneficial interest, common law, law of equity, „splitting“ the ownership.

